THE EXPECTED EVOLUTION OF THE HUNGARIAN MILK MARKET

By:
VÁGÓ, SZABOLCS

EU accession had a drastic effect on the Hungarian milk sector; in such an environment it is particularly important to have reliable information available regarding future trends. In this article I present an overview of the Hungarian, EU and global market situation as well as the expected evolution of the Hungarian milk market based on available forecasts.

As a result of growing demand, a rise in the global market price of dairy products is probable. The biggest price increases can be expected in cheese and butter, while the price of powdered milk will rise to a lesser extent. OECD forecasts state that global production will grow significantly until 2013, while EU-25 production will stagnate. According to the forecasts, milk market prices will fall between 15 and 20 percent between 2004-2007, primarily as a result of reduced intervention prices.

Hungarian milk production fell significantly after EU accession as a result of reduced profitability and the coming into force of stricter quality regulations, as a result, the country is unable to take advantage of the quotas guaranteed by the EU. The price of unpasteurised milk has risen continuously since Hungary's democratic transformation; however, in recent years the rate of growth has fallen. By the end of 2003, the redirection of excess milk to foreign markets had become financially unsupportable. Prices began to crash, which brought drastic changes for Hungarian milk producers.

Taking these factors into account, my forecast suggests that in the period to the end of 2005, unpasteurised milk production prices in Hungary will fall slightly and stagnate.

A MAGYARORSZÁGI TEJPIAC VÁRHATÓ ALAKULÁSA

VÁGÓ SZABOLCS

ÖSSZEFOGLALÁS

Az EU csatlakozás drasztikus hatással volt a hazai tejszektorra, ilyen környezetben különösen fontos, hogy a jövőbeni tendenciákról megbízható információk álljanak rendelkezésre. E cikk keretében a hazai, az uniós és a világpiaci helyzet áttekintését, valamint a rendelkezésre álló prognózisok alapján a magyarországi tejpiac várható alakulását mutatom be.

Az erősödő kereslet következtében a tejtermékek világpiaci árának emelkedése valószínűsíthető. A legnagyobb áremelkedés a sajtnál és vajnál várható, a tejporok ára kisebb mértékben nő. Az OECD prognózisa szerint a világtermelés 2013-ig jelentősen emelkedik, az EU-25 termelése pedig stagnál. Elsősorban az

intervenciós árak csökkentése miatt az Európai Unióban a prognózisok szerint a tej piaci ára 15-20 százalékkal visszaesik 2004-2007 között.

A hazai tejtermelés a romló jövedelmezőség és a szigorúbb minőségi előírások életbelépése miatt az EU csatlakozás után jelentősen csökkent, így nem tudja kihasználni az ország az EU által biztosított kvótát. A nyerstej termelői ára a rendszerváltás óta folyamatosan emelkedett, de az utóbbi években a növekedés üteme csökkent. 2003 végére a felesleges tej külpiaci levezetése finanszírozhatatlanná vált. Az árak zuhanni kezdtek, ami drasztikus változásokat hozott a magyar tejtermelők számára.

E tényezők figyelembevételével készített prognózisom szerint a 2005 végéig terjedő időszakban Magyarországon a nyerstej termelői árának enyhe csökkenését, illetve stagnálását valószínűsítem.

BEVEZETÉS

A rendszerváltás következményei a tejszektorban is igen súlyosak voltak, a nyolcvanas évek óta a tehénlétszám, a tejtermelés és a fogyasztás is jelentősen visszaesett. Az utóbbi években állandósult túltermelési problémák mellett folyamatosan emelkedett a tejtermékek importja is. A kilencvenes évek közepétől a magas termelési szint fenntartása volt a cél[1], ami hatalmas felesleg felhalmozódással, és a veszteséges kényszerexport támogatásának áldozatával volt csak megvalósítható.

Magyarország EU-hoz való csatlakozása a piaci körülmények megváltozását eredményezte, a nyílt nemzetközi versenyben akadálytalanul áramolhatnak be a máshol hatékonyabban, alacsonyabb költséggel előállított termékek. A gazdaságtalanul termelők tömeges tönkremenetele elkerülhetetlen, mind a termelésben, mind a feldolgozásban. A jövőben a reáljövedelmek növekedése determinálja a fogyasztásnövekedést, ami az Uniós versenyben megedződött, talpon maradt termelőknek és feldolgozóknak komoly lehetőségeket tartogat.

A tejszektorban tehát komoly változások zajlottak a rendszerváltást követően, és az EU csatlakozás is drasztikus hatásokkal járhat. Ilyen gyorsan változó környezetben a piaci szereplők számára különösen fontos, hogy megbízható információkkal rendelkezzenek a jövőbeni tendenciákról.

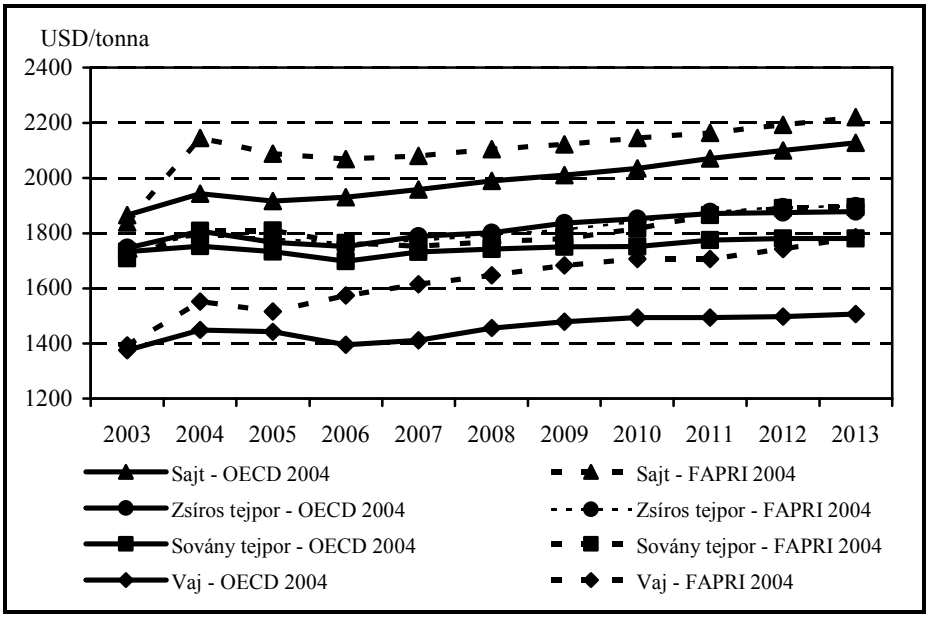
A TEJ ÉS TEJTERMÉKEK VILÁGPIACI KILÁTÁSAI

A világ népességének és gazdaságának növekedése miatt a mezőgazdasági termékek piacát az erősödő kereslet és ebből fakadóan emelkedő világpiaci árak jellemzik. A FAO a világ 2003. évi tejtermelését 601 millió tonnára becsüli. Az EU és az USA mellett a nagy tejtermelő országok között találjuk Indiát, Oroszországot, Pakisztánt és Brazíliát is, ahol még a magas tehénlétszám és alacsony tejhozam a jellemző *(Hingyi et al., 2004)*. A kedvező világpiaci ár és a fogyasztás növekedésének hatására *a világtermelés* az OECD előrejelzése szerint 2013-ig mintegy 100 millió tonnával *emelkedik,* és eléri a 700 millió tonnát.

[1] Az akkori remények szerint a magas termelési szint kedvező alkupozíciót biztosíthatott az EU csatlakozáskor érvénybe lépő termelési kvóták megállapításához

1. ábra

A tejtermékek világpiaci árának alakulása

Forrás: The OECD Agricultural Outlook. Paris: OECD, FAPRI 2004 World Agricultural Outlook

Az EU-25-re vonatkozó előrejelzés évi 140 millió tonnás tejtermelést, azaz *stagnálást* jelez. Az EU-15-ben a tejtermelés 95, az EU-10-ben 72%-át vásárolja fel a tejipar[2]. A kibővített EU-ban a feldolgozók felé történő értékesítés csak szerény mértékben nő, az új tagországok tejtermelése valószínűleg a kvóta alatt marad. A kvótaszabályozás stabilizálja a termelést, így piaci zavarokra kevésbé kell számítani.

A tejtermékek fogyasztásának gyors emelkedése elsősorban Kínában és Dél-Amerikában várható, ahol a következő 10 év alatt 40-50%-kal is nőhet az egy főre jutó fogyasztás. A fejlődő országokban mind a tej-, mind a tejtermékfogyasztás, a fejlett országokban csak a sajtfogyasztás növekszik.

A legfontosabb tejtermékek világpiaci árának alakulását elemezve kiderül, *hogy a sajtnál és vajnál várható a leggyorsabb ütemű drágulás*, ennél kisebb mértékben nő a zsíros tejpor ára, a sovány tejpor esetében pedig nagyon szerény áremelkedést prognosztizálnak. Ez az áremelkedés a magyar tejpiacra is hatással lehet, megkönnyítheti a felesleges termelés belföldi piacról való kivezetését. Mivel azonban a világpiaci árak jóval alacsonyabbak[3] a belföldieknél, a piaci korlátok fokozatos leépülésével inkább lefelé irányuló nyomást fog gyakorolni a magyarországi tejtermék árakra.

A MAGYARORSZÁGI TEJ- ÉS TEJTERMÉKPIAC FŐBB JELLEMZŐI

A hazai tejfeldolgozó-ipar helyzete

[2] Elsősorban Lengyelországban jellemző a feldolgozóipari beszállítás alacsony aránya.

[3] A vaj nyugat-európai fob ára a belföldi árszint felét sem éri el. Ez részben magyarázható az alacsony vajfogyasztással és az ebből adódó rugalmatlan kereslettel.

Jelentősebb külföldi tőke viszonylag későn, csak 1993-95 között jelent meg a magyar tejiparban. Pozitív változásnak tekinthető, hogy a tejipari vállalatok *jövedelmezősége* az utóbbi években javulni kezdett: míg 1998-ban a 10 legnagyobb vállalat közül három, addig 2002-ben már csak két vállalat adózott eredménye volt negatív.

A rendszerváltás után megkezdődött *vállalati koncentráció* az utóbbi időszakban tovább folytatódott. Az értékesítés árbevétele alapján 1998-ban az első 10 vállalat az összes vállalat árbevételéből 63,5%-kal részesedett, míg 2002-ben ez az arány már elérte a 78,2%-ot. Összességében tehát a nagyvállalatok még inkább erősödtek, a kicsik még tovább zsugorodtak *(Kartali et al., 2004)*. Az EU régi tagállamaiban jóval erősebb koncentráció jellemzi a tejfeldolgozó-ipart.

A tejipar kapacitásainak kihasználtsága az elmúlt két évben átlagosan javult, de még mindig igen alacsony, 50% alatti maradt, s a fogyasztás várható emelkedése mellett sem tartható fenn ennyi tejfeldolgozó üzem. A jövőben a termelés racionalizálódása, a kapacitások és a méretgazdaságosság előnyeinek jobb kihasználása várható, ami alacsonyabb önköltséget és versenyképesebb értékesítési árakat tesz lehetővé.

A tejtermelés struktúrája, hatékonysága

A nyers tehéntej termelésének éves volumene kis ingadozást mutatott az elmúlt években, 1,9-2,1 milliárd liter között alakult hazánkban. A termelés stagnálása, illetve az évek során bekövetkező lassú emelkedés *mögött a tehénlétszám jelentős csökkenése és ezt meghaladó hozamemelkedés állt*. Felvásárlásra az elmúlt évek átlagában kb. 1,6-1,8 milliárd liter tej került. 2004-ben az előzetes adatok és saját számításaim szerint mindössze 1,45-1,55 milliárd liter *nyerstejet vásároltak fel, vagyis kevesebbet az EU által elfogadott felvásárlási kvótánál*. A visszaesés két fő okra vezethető vissza: a minőségi követelmények szigorodása, és az árszínvonal csökkenése következtében visszaeső jövedelmezőség.

A feldolgozók felé történő értékesítés mellett *jelentős a közvetlen értékesítés*. A házitej éves szinten mintegy 120-130 millió liter, amit olyan kisgazdaságok állítanak elő, amelyeknek gyakorlatilag egyetlen megélhetési forrásuk a tejtermelés[4] *(Gorton – Guba, 2001)*. Ez a fajta értékesítés várhatóan egyre inkább visszaszorul.

[4] 2004-ben nagyszámú termelő lépett ki a legális piacról, de sokan folytatják a termelést és kvóta nélkül, háztól értékesítenek. Az így forgalomba kerülő tej mennyisége természetéből adódóan nehezen számszerűsíthető, 2004-ben becslések szerint meghaladta a 200 millió litert.

1. táblázat

A tejhasznú tehénállomány alakulása Magyarországon, és az EU-ban (1999-2002)*

(M. e.: ezer db)

Ország	1999	2000	2001	2002
Magyarország	376	355	345	338
EU-15	21 024	20 311	20 000	19 572

Forrás: KSH, Eurostat
* December 1-i adatok

2. táblázat

A magyarországi tejtermelés alakulása

(M. e.: t)

Év	Termelés	Feldolgozói felvásárlás	Közvetlen értékesítés és saját fogyasztás*
1998-2003	1 900 000-2 100 000	1 600 000-1 800 000	250 000-300 000
2004*	1 750 000-1 850 000	1 450 000-1 550 000	200 000-350 000

Magyarország EU által meghatározott kvótája

(M. e.: t)

Év	Termelés	Feldolgozói kvóta	Közvetlen értékesítés
2004/2005	1 947 280	1 782 650	164 630

Forrás: EU Commission, Tej Terméktanács, saját számítások
* becslés

A hazai tejtermelő gazdaságok méret alapján alapvetően három csoportba sorolhatók. A több mint 10 tehenet tartó gazdaságok többnyire közvetlenül tejipari feldolgozásra termelnek. A 3-10 tehenet tartó gazdaságok száma viszonylag magas, ezek a tejet elsősorban tejgyűjtő csarnokokon keresztül értékesítik, de számottevő arányt képvisel a saját fogyasztás, illetve a háztól történő értékesítés is. A nagygazdaságok általában 300-600 tehenet tartanak, a feldolgozók által felvásárolt tej 80 százalékát itt állítják elő. Az EU csatlakozással a kistermelők előtt alapvetően három út áll: a termelési feltételek javítása, a szarvasmarha-állomány húshasznúvá történő átminősítése, vagy a termelés beszüntetése. A szubvencióknak köszönhetően a hús-, illetve kettőshasznú tehenek tartása a tejtermeléssel szemben kétségtelenül ígéretesebb alternatívának mutatkozik *(Popp et al., 2004)*.

Bár a hazai *tehénállomány átlagos tejhozama* az EU tagállamok átlagának felel meg, a legmagasabb hozamú országok szintjétől jócskán elmarad. Összességében tehát még nagy lehetőségek vannak a tejtermelés hatékonyságának javítására. A koncentráció elősegíti a magasabb hozamok elérését, az alacsonyabb önköltséget, ami a csökkenő felvásárlási árak ellenére is megfelelő jövedelmezőséget nyújt.

A nyerstej felhasználás alakulása Magyarországon

A hazai fogyasztás a rendszerváltás után visszaesett, jelenleg jóval alacsonyabb az EU országok átlagánál, és alacsonyabb a ’80-as évek hazai átlagánál is. A magyar lakosság tej és tejtermék fogyasztási szo-

kásait alapvetően a rendelkezésre álló jövedelem határozza meg. Amíg a folyadéktej és a vaj fogyasztása nem, vagy csak minimális mértékben növekszik a jövedelmek emelkedésével, addig a sajt és a savanyított tejtermékek jövedelemrugalmassága nagy. A sajtok fogyasztása az elmúlt évek során – a világtrendhez igazodva – lassan, de folyamatosan növekedett.

A reálbérek várható emelkedésével a későbbiekben tehát elsősorban a sajt, joghurt és a tejdesszertek fogyasztása bővülhet, míg a folyadéktej és a vaj esetében nem számíthatunk a fogyasztás jelentős növekedésére. Összességében a termelés nyersanyagigénye nem fog számottevően növekedni, mert a fogyasztás bővülése nagyrészt importtermékekből valósul meg.

Az utóbbi években határozottan *csökkent a nettó export* mennyisége, és a következő években is erre számíthatunk. A tejipari termékek importjára vonatkozó vámmentes kontingensek az utóbbi években általában teljesen ki voltak használva, néhány termékcsoport esetében még a komoly vámtételek ellenére (vajnál akár 100%) is túllépték a kedvezményes keretet. Mindezek szerint a magas vámtételek képezte gát leomlása után mindenképpen *nagyobb importra lehet számítani*.

Csatlakozásunkkal a számunkra is hozzáférhető *exporttámogatások*, lebomló vámok kivitelünk felfutását valószínűsítenék, sajnos azonban az EU kedvezményei sok esetben nem fedik le sem jelentősebb célországainkat, sem volumenhordozó exporttermékeinket, így a liberalizálás inkább importbővülést jelent majd *(Kartali et al., 2004)*.

Piaci folyamatok az EU-csatlakozás előtt és után

A tehéntej termelői árának szabályozására az elmúlt évtizedben különböző állami garanciák voltak érvényben. Az intervenciós árat az irányár alapján állapították meg, de a gyakorlatban nem került alkalmazásra, mert nagyon széles sávban határozták meg.

A nyerstej felvásárlása *a rendszerváltás óta emelkedő árak* mellett ment végbe, de amíg az árak emelkedési trendje a kilencvenes években szinte lineárisnak mondható, az utóbbi években *a növekedés üteme lelassult*. A nyerstej felvásárlási árak 2003 végéig meglehetősen szűk sávban ingadoztak, elsősorban a szezonális hatások függvényében. Az árak alakulását a termelők és a feldolgozók közötti megállapodások, illetve az állami beavatkozások mellett leginkább a minőségi kategóriákba való besorolás és a nyerstej beltartalmi mutatóinak (zsír- és fehérjetartalom) változása befolyásolta.

Az évek óta *túltermeléssel* küszködő szektor szereplői 2003-ban megállapodást kötöttek egy *export-veszteségtérítési kassza*[5] létrehozására, amiből a felesleges tej feldolgozott formában történő külpiacokra juttatását kívánták támogatni. E nélkül a feldolgozók nem vették volna át a tejet, mivel az adott helyzetben külföldre csak veszteséggel tudtak volna értékesíteni. Így történhetett az, hogy 2003-ban a válságos iparági helyzetet a tej felvásárlási ára érzékelhető veszteség nélkül vészelte át.

2003-ban a magyarországi rekordtúltermelésből adódó problémákat az is tetézte, hogy ebben az időszakban Európa a kvótatúllépések miatt szintén túltermeléssel küszködött, folyamatos volt az intervenciós felvásárlás. Ez megnehezítette a magyar felesleg külföldi elhelyezését, a nyomott árak miatt nagyobb termelői és feldolgozói befizetéseket, állami támogatást igényelt.

A nyerstej termelői ára Magyarországon ebben az időszakban jellemzően magasabb volt, mint a többi kelet-középeurópai országban. A magyar nyerstej kb. 71 forintos literenkénti árával az osztrák

[5] A kasszát a Tej Terméktanács kezelte.

és a német tejjel került egy kategóriába, miközben Szlovákiában jellemzően 50, Lengyelországban 40, Romániában 30 Ft/liter körül mozgott a tej termelői ára.

A kedvezőtlen nemzetközi helyzetben hamar kiürült az export-veszteségtérítési kassza, aminek következtében a feldolgozók felrúgták a magas árakra vonatkozó megállapodást. A 2004. januári mintegy 10%-os áresés drasztikus változásokat hozott a magyar tejtermelők számára. A termelők megnyugtatására az illetékes minisztérium átmeneti intézkedéseket hozott, de a közelgő EU csatlakozás miatt már korlátozottak voltak a támogatási lehetőségek.

A nyerstej termelői árának zuhanása után a korábbinál jóval alacsonyabb, de hasonlóan stabil árszint alakult ki. 2004 első nyolc hónapjában a nyerstej átlagára Magyarországon egy szűk két forintos intervallumban, 60,3 és 62,3 Ft/kg között mozgott. Ez a kis ingadozásokat mutató árszint azért érdekes, mert a szabadabb árképzés és a közvetlenebb nemzetközi kapcsolatok következményeként egy külső hatásokra, piaci változásokra az eddigieknél érzékenyebben reagáló belföldi árszint kialakulására lehetett számítani. A másik oldalról azonban várható volt némi stabilizálódás, elsősorban azért, mert az eddig megszokott szezonális ingadozások egyik legfontosabb kiváltó tényezője, a tejminőség ingadozása háttérbe szorult. 2004 második felétől valószínűleg a visszaeső nyerstej kínálat, illetve a termelők számára tarthatatlanul mélyre süllyedő árak korrekciójaként a hazai nyerstej árak újra emelkedésnek indultak.

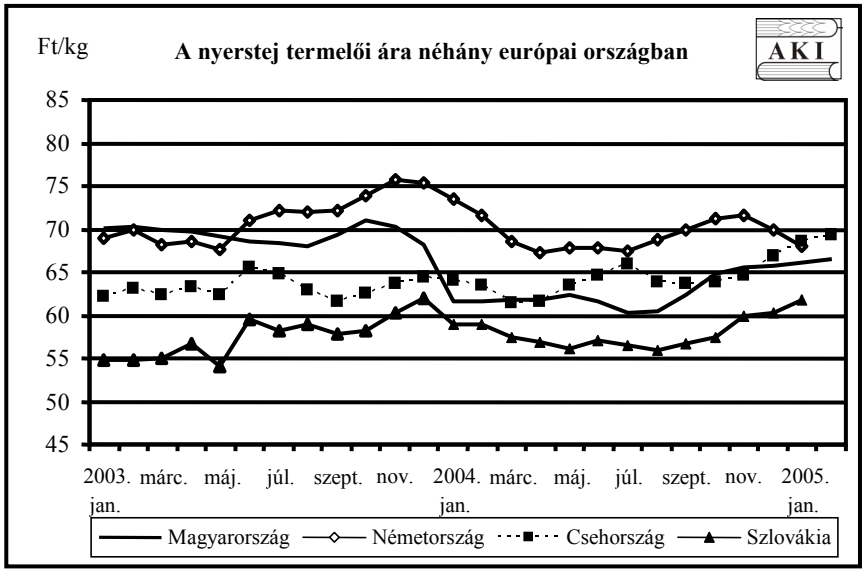
A nyári hónapokat általában magasabb *termelés*, nagyobb felvásárlás szokta jellemezni. Ezzel szemben 2004-ben nem volt megfigyelhető ilyen jellegű felfutás, ami szintén a *szezonális hatások* gyengülését jelzi. A felvásárolt mennyiség egyébként jellemzően 10-15%-kal marad el az egy évvel korábbi szinttől. 2004-ben mintegy 1500 millió kg nyerstejet vásároltak fel, ami jelentősen elmarad a 2003. évitől, nem is beszélve az 1780 millió kg-os országos felvásárlási kvótától.

A termelői árak 2004. januári visszaesése óta *a környező országokkal* összehasonlítva javult a magyarországi nyerstej *versenypozíciója*. Ennek hatását azonban csökkentette, hogy Németországban és Ausztriában hasonló nagyságrendű árcsökkenés következett be az év első hónapjaiban. Szlovákiában és Lengyelországban szintén jelentős csökkenés mutatható ki 2004 első felében. A magyar nyerstej versenyképessége tehát csak kis mértékben javult, a megfigyelt országok közül egyedül Csehországgal szemben sikerült árelőnyre szert tenni. Az EU tagállamokban 2005-ben ismét kvótatúllépésekre és alacsonyabb árakra számítanak. A 2004 utolsó hónapjaiban – a magyarországi tendenciákkal párhuzamosan – lendületesen emelkedő cseh, szlovák és lengyel tej termelői árak is valószínűleg hamarosan megtorpannak.

A hosszabb távú tendenciák szerint Magyarországon *a tejtermékek feldolgozói értékesítési ára* az alapanyagár változásával összhangban alakult, míg *a fogyasztói ár* az utóbbi három évben ennél gyorsabb ütemben növekedett. A tejipari termékek fogyasztói árai általában követik az értékesítési árak változásait, bár ezek a változások sokszor késve és tompított formában jutnak csak el a fogyasztókhoz.

A hosszabb távú tendenciák szerint Magyarországon *a tejtermékek feldolgozói értékesítési ára* az alapanyagár változásával összhangban alakult, míg *a fogyasztói ár* az utóbbi három évben ennél gyorsabb ütemben növekedett. A tejipari termékek fogyasztói árai általában követik az értékesítési árak változásait, bár ezek a változások sokszor késve és tompított formában jutnak csak el a fogyasztókhoz.

2. ábra

Forrás: AKI, ZMP

Ha a nyerstej termelői árakat a 2,8%-os zsírtartalmú tej értékesítési, illetve fogyasztói árával hasonlítjuk össze látható, hogy 1998 júniusát tekintve bázisnak a nyerstej ára 2004-ben 20%-kal volt magasabb. Eközben a tej értékesítési ára mintegy 60, fogyasztói ára pedig 80%-kal emelkedett. A feldolgozott tej tehát a költségek döntő hányadát kitevő nyersanyag árváltozásának két-háromszorosát kitevő ütemben drágult a vizsgált időszakban, a kereskedelem pedig még ennél is kedvezőbb pozícióba került. Bár a legutóbbi időszakban a nyerstej árának lendületes – de valószínűleg csak átmeneti – emelkedésével a termelők pozíciója sokat javult, a fenti összefüggés továbbra is fennáll (3. ábra).

Míg 2003 végéig a termelői árak a termelők és a feldolgozók megállapodásával jöttek létre, és a válsághelyzeteket is közösen igyekeztek megoldani (az állam bevonásával), *a kereskedelem* gyakorlatilag felülről szemlélte az eseményeket, a piaci anomáliákra érzéketlenül. 2002 elejétől a fogyasztói árak növekedési üteme a feldolgozói értékesítési árak növekedését is folyamatosan meghaladta.

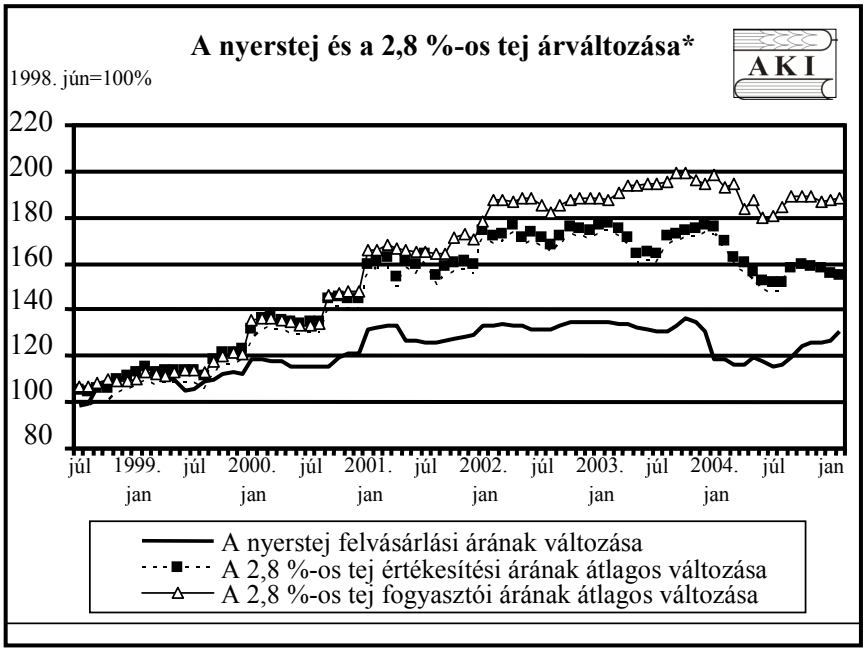
AZ EU TEJPIACI SZABÁLYOZÁSA

A termékpálya egyensúlyi helyzetének megőrzéséhez az Európai Unióban a következő *eszközök* állnak rendelkezésre: belpiaci intézkedések (intervenciós felvásárlás és magántárolási támogatás), tejtermékek belső felhasználásának támogatása, kvótaszabályozás, külkereskedelem szabályozása[6].

A Magyarország számára megítélt nemzeti *tejkvóta* két részből áll: feldolgozói kvóta címen 1 782 650 tonna, illetve közvetlen értékesítési kvóta címen 164 630 tonna. Ez a mennyiség (összesen 1 947 280 tonna) hozzávetőleg megfelel a jelenlegi termelés mértékének *(Nyárs et al., 2004)*.

[6] Export-import engedélyezési rendszer, import vámok alkalmazása, export visszatérítés.

3. ábra

Forrás: AKI adatbázis, saját számítások

Az Európai Unió tejpiaci szabályozásának 2003. évi reformja értelmében a tej két fő alkotóelemére, a zsírt és a fehérjét képviselő vajra, illetve sovány tejporra meghatározott intervenciós árak fokozatos csökkentésére kerül sor. A vaj intervenciós ára több lépcsőben összesen 25 százalékkal esik vissza, a sovány tejpor intervenciós ára pedig összesen 15 százalékkal csökken.

Az immár hazánkban is érvényes intervenciós áraknak valószínűleg jövőre sem lesz közvetlenül szerepe a belföldi árak alakításában, hiszen a vaj és a tejpor belföldi árszintje továbbra is messze meg fogja haladni azt. Az intervenció eredeti célja, hogy megakadályozza a vaj és tejpor, valamint ezek alapanyaga, a nyerstej bizonyos határon túli árcsökkenését. Mivel az intervenciós ár előre bejelentett fokozatos csökkentése egyfajta iránymutatást ad, rendeltetésével ellentétben Magyarországon a magas belföldi árszintet csökkentő hatása van. Egyre lejjebb engedi ugyanis süllyedni a magyarországinál költséghatékonyabb tejiparral rendelkező európai országok árszintjét, ami a potenciális tej- és tejtermékimportot kedvezőbb helyzetbe hozza, és ezáltal nyomást gyakorol a hazai árakra.

Az intervenciós árak csökkenésének *kompenzálására a termelők közvetlen jövedelemtámogatásban* (tejprémium + kiegészítő támogatás) részesülnek *(Popp et al., 2004)*. Ez a támogatás 2005-ben részben ellensúlyozza a korábbi évekhez képest alacsonyabb belföldi árszint okozta jövedelem-kiesést, később a támogatás növekedése – a termelők jövedelmének fenntartásával – teret nyújt az árak további csökkenésének hazánkban.

3. táblázat

A vaj és sovány tejpor intervenciós árának alakulása az EU-ban

(M. e.: euró/100 kg)

Megnevezés	2000-2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/…
Vaj intervenciós ára	328,20	305,23	282,25	259,28	246,15
Sovány tejpor intervenciós ára	205,52	195,24	184,97	174,69	174,69

Forrás: European Commission, Directorate-General for Agriculture

4. táblázat

Közvetlen kifizetések a tejtermelők részére az Európai Unióban 2004-től

Év	Mértékegység	2004	2005	2006
Prémium	euró/tonna	8,15	16,31	24,49
Prémium + kiegészítő támogatás	euró/tonna	11,81	23,65	35,50
Területalapú kiegészítő támogatás	euró/ha	max. 350 euró		

Forrás: European Commission, Directorate-General for Agriculture

ÁRELŐREJELZÉS A MAGYAR TEJPIACON

Az Agrárgazdasági Kutató Intézet (AKI) Piaci Információs Osztályán rendszeresen végzünk árelőrejelzéseket. Elsősorban a Demetra[7] programcsomagot alkalmazzuk a mezőgazdasági termékek hosszú távú ártendenciának megállapítására, és a szakértői prognózisok alátámasztására.

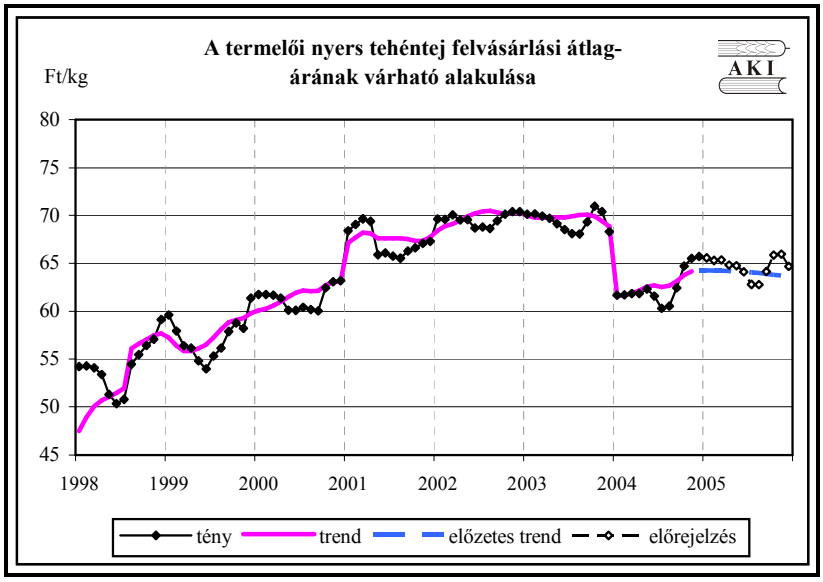
A tej termékpálya ártendenciáinak hatékony előrejelzése a korábbi években nem jelentett komoly problémát. A 2004 januárjában a szabályozás és a piaci környezet megváltozása azonban új kihívást támasztott, és egyúttal hangsúlyosabbá is tette az előrejelzések fontosságát. A januárban bekövetkezett áresést, és az új egyensúlyi árszint kialakulását szinte lehetetlen volt előre jelezni. A Demetra nem tudta kezelni a helyzet megváltozását, a hosszú távú trend alapján adott előrejelzést. Ebben a szituációban nem volt más lehetőség, mint alaposan megvizsgálni a nemzetközi ártendenciákat, a nyerstej import szempontjából szóba jöhető országokban meglévő felesleget, a tejtermékekből várható importnyomást, a versenyképesség fenntartásához szükséges és a termelők nagy hányadának jövedelmet biztosító árszintet, és sok minden mást. Figyelembe vettük például, hogy adatbázisunkban hogyan szóródtak az átvételi árak, és a legalacsonyabb értékekből indultunk ki a lehetséges új árszint meghatározására. A fentiek figyelembevételével a változások dinamikájának alulbecsülésével nagyságrendileg helytálló árszintet határoztunk meg. Az új árszint hozzávetőleges nagyságának ismeretében az év közepétől már bevethető volt a Demetra, aminek segítségével a következő előrejelzés adható.

Magyarországon a 2005-ös évben összességében a nyerstej termelői árának

[7] A Demetrát az Eurostat belső igényeinek kielégítésére fejlesztették ki. Előnye, hogy felhasználó-barát módon megkönnyíti különböző ARIMA algoritmusok használatát. A Demetra széleskörű statisztikai eszköztárral rendelkezik, ami magában foglal egy hatékony szezonális igazítási rendszert. Segítségével részletesebben elemezhetővé válnak a különböző idősorok. A nyers idősorokat először megszűri a zavaró tényezőktől, majd időintervallumok szerinti ciklusokra bontja őket. Így meghatározhatóvá válik az éven belüli szezonalitás, a néhány évet felölelő üzleti ciklus és a hosszú távú trend. Mindez a gazdasági folyamatok és az árak alakulásának megértéséhez rendkívül fontos információ.

fokozatos csökkenését tartom valószínűnek. Előrejelzésem szerint 2005 közepére a szezonális ingadozás következtében 60 Ft környékére is csökkenhet az átlagár, addig azonban a 64-65 forintos ársáv a legvalószínűbb. Az év végére ismét 65 forint fölé emelkedhet az átlagár. Magyarországon ebben az időszakban az emelkedő támogatások várhatóan ellensúlyozzák majd az árak csökkenéséből adódó jövedelem-kiesést. A szűkös kínálat viszont nem teremt lehetőséget ennél nagyobb arányú csökkenésre. Az EU-ban is hasonló tendenciákra számítanak, ami összhangban van az intervenciós árak csökkentésével, és az enyhe kvótatúllépéssel.

4. ábra

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Gorton, Matthew – Guba Ferenc (2001): Foreign direct investment, and the restructuring the Hungarian dairy processing sector. Journal of East – West Business, 7(4), 5-28. pp. – (2) Hingyi H. – Popp J. (szerk.) – Potori N (szerk.) – Udovecz G. (2004): Nemzetközi Agrárpiaci Kilátások, 2004. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium – Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest, 107. p. – (3) Kartali J. (szerk.) – Juhász A. – Kőnig G. – Kürti A. – Orbánné Nagy M. – Stauder M. – Wagner H. (2004): A főbb agrártermékek piacra jutásának feltételei az EU-csatlakozás küszöbén. Agrárgazdasági Tanulmányok, 2004. 2. sz. Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest, 53-57., 62 p. – (4) Nyárs Levente – Papp Gergely – Vőneki Éva (2004): A főbb állattenyésztési ágazatok kilátásai az Európai Unióban. Agrárgazdasági tanulmányok, 2004. 4. sz. Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest, 48-49. pp. – (5) Popp József – Potori Norbert – Udovecz Gábor (2004): A Közös Agrárpolitika alkalmazása Magyarországon. Agrárgazdasági tanulmányok, 2004/5. Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest, 102. p.